

TRAFIKVERKET

Samhällsekonomisk analys

– förklarat på ett enklare sätt

Enligt Riksdagens Förordning (2010:185) ska Trafikverket, med utgångspunkt i ett trafikslagsövergripande perspektiv, ansvara för den långsiktiga infrastrukturplaneringen för vägar, järnvägar, sjöfart och luftfart samt för byggande och drift av statliga vägar och järnvägar. Trafikverket ska även verka för att de transportpolitiska målen uppnås. Det övergripande målet är att säkerställa en samhällsekonomisk effektiv och långsiktigt hållbar transportförsörjning för medborgarna och näringslivet i hela landet. Enligt instruktionerna ska Trafikverket utveckla, förvalta och tillämpa metoder och modeller för samhällsekonomiska analyser inom transportområdet. Trafikverket ska även ta fram och tillhandahålla aktuella trafikprognoser.

Samhällsekonomisk analys

- vad är det?

Det som vi idag kallar för samhällsekonomisk analys är en ekonomisk utvärderingsmetod som under årens lopp har gått under flera olika namn. I vetenskapliga sammanhang och i läroböcker kallas den för CBA, som står för "Cost-Benefit Analysis", vilket på svenska blir "kostnads-/nyttanalyt". Metoden kallas även för "samhällsekonomisk lönsamhetskalkyl" eller "samhällsekonomisk bedömning".

Den samhällsekonomiska analysen (CBA) är en kostnads-/intäktsanalys där man tar hänsyn till både prissatta och icke-prissatta effekter för alla medborgare och organisationer som påverkas i samhället. Med samhälle menas här kollektivet av medborgare och organisationer inom ett visst avgränsat område. Normalt sett är det hela nationen som är samhället, men man kan även göra CBA för ett område som är större (till exempel Skandinavien eller EU) eller mindre (län eller landsdelar).

Den samhällsekonomiska analysen liknar privatekonomisk och företags-ekonomisk kostnads-/intäktsanalys genom att:

- metoden syftar till att sammanställa och summera alla kostnader och intäkter som uppstår på grund av en viss åtgärd
- kostnader och intäkter består av värdet i kronor av förbrukade och skapade resurser och andra nyttoeffekter
- själva kalkyltekniken för lönsamhetsbedömningar är densamma

Den samhällsekonomiska analysen skiljer sig från privatekonomisk- och företagsekonomisk lönsamhetsbedömning genom att den:

- tar hänsyn till alla effekter på nyttor och resurser för hela samhället, inte bara för ett enskilt företag eller en enskild individ
- tar hänsyn till alla nyttoeffekter och resursförbrukningar, oavsett om de är prissatta eller inte

Resurser som inte köps och säljs och alltså inte är prissatta värderas genom beräknade fiktiva priser, så kallade skuggpriser. Dessa priser ska spegla medborgarnas högsta betalningsvilja för resurserna. Till metoden CBA är därför kopplat särskilda värderingsmetoder för skattning av skuggpriser.

Varför gör Trafikverket samhällsekonomiska analyser?

Det övergripande trafikpolitiska målet är att säkerställa en samhällsekonomisk effektiv och långsiktigt hållbar transportförsörjning för medborgarna och näringslivet i hela landet.

Den samhällsekonomiska analysen (CBA) är en metod som baseras på nationalekonomisk välfärdsteori och innebär praktisk tillämpning av de ekonomiska principer som leder mot målet om samhällsekonomisk effektivitet. Den samhällsekonomiska analysen är därför en naturlig och nödvändig utvärderingsmetod för transportsektorn.

Men den samhällsekonomiska analysen är inte den enda utvärderingsmetoden som behövs. För att uppfylla även målet om långsiktig hållbarhet samt transportsektorns olika specifika funktionsmål och hänsynsmål bör även andra typer av utvärderingsmetoder användas, som komplement till den samhällsekonomiska analysen.

Vad innebär samhällsekonomisk effektivitet?

Samhällsekonomisk effektivitet innebär att vi hushållar med våra resurser så att vi maximerar värdet av samhällets samlade resurser, med hänsyn till medborgarnas prioriteringar och värderingar. Om man genomför åtgärder som är samhällsekonomiskt lönsamma bidrar man till att uppfylla målet om samhällsekonomisk effektivitet. Rent konkret innebär detta att:

- vi producerar rätt varor och tjänster i rätt mängd och med rätt kvalitet, enligt medborgarnas behov och prioriteringar
- och vi använder bästa möjliga produktionsteknik och insatsvaror så att produktionskostnaderna minimeras
- för transportsektorns del innebär det att vi utformar transportinfrastrukturen så att den fyller sin funktion så bra som möjligt och att den inte blir onödigt dyr.

Vilka samhällsekonomiska analyser gör Trafikverket?

Trafikverket gör samhällsekonomiska analyser av infrastrukturinvesteringar. Trafikverket gör även samhällsekonomiska analyser av drifts- och underhållsåtgärder samt mindre investeringar som till exempel bulleråtgärder.

I Trafikverkets samhällsekonomiska analyser beräknas kostnader och värderas nyttoeffekter med hjälp av effektsamband och kalkylvärden som tillämpas i datorbaserade modellverktyg. Den samhällsekonomiska metoden och de kalkylvärden som används finns redovisade i rapporten ”Analysmetod och samhällsekonomiska kalkylvärden för transportsektorn”, även kallad ASEK-rapporten. (Se: www.trafikverket.se/ASEK)

Den samhällsekonomiska analysen redovisas i dokumentet ”Samlad Effektbedömning” där även resultat från fördelningsanalyser och analyser av måluppfyllnad redovisas.

Faktaruta

Trafikverkets analyser av infrastrukturinvesteringar innehåller följande typer av effekter:

+ Värdet av effekter för resenärer och trafikanter, i form av ändrade restider samt effekter på trängsel och förseningar i trafiken.

+ Effekter på fordonskostnader för bilister och trafikeringskostnader för trafikoperatörer.

+ Ändrade kostnader för externa effekter för andra trafikanter och övriga medborgare, där de externa effekterna består av: trafikolyckor, utsläpp av koldioxid, luftföroreningar, buller och slitage på befintlig infrastruktur.

- Investeringskostnad samt kostnad för drift och underhåll av ny infrastruktur.

= Samhällsekonomisk kalkyl, med redovisat resultat i form av Nettonuvärde (NNV) och Nettonuvärdekvoter (NNK).

+ Beskrivning av svårvärderade direkta effekter, som till exempel intrång i natur- och/eller kulturmiljö, barriäreffekter, och eventuella indirekta effekter på marknader utanför transportsektorn (Wider Economic Impacts).

= Samhällsekonomisk analys, med redovisat resultat i form av sammanvägd bedömning av lönsamhet.

Hur ska man tolka resultatet av en samhällsekonomisk analys?

Om man genomför åtgärder som är samhällsekonomiskt lönsamma så bidrar man till att det totala värdet av samhällets samlade resurser ökar. Man bidrar på så sätt till att medborgarnas levnadsstandard totalt sett blir så hög som möjligt.

Samhällsekonomisk lönsamhet garanterar däremot inte att alla medborgare får det bättre. Rättvisefrågor och fördelningen av inkomster och konsumtion mellan olika kön, åldersgrupper, socioekonomiska grupper, olika regioner och landsdelar är problemområden som inte hanteras av den traditionella samhällsekonomiska analysen. Den typen av frågor får man hantera i särskilda fördelningsanalyser och regionalekonomiska analyser.

Den samhällsekonomiska vinsten består inte av sedlar och mynt, även om den är uttryckt i kronor. Att nyttoeffekterna värderas i kronor beror på att priser används som måttstock för värdering nyttor. Den nettovinsten som redovisas är en nettoökning av nyttor som bidrar till högre levnadsstandard i samhället som helhet.

Mini faktaruta

Nuvärden – framtida värden omräknade med ränta (diskonterade) till nutid.

Nettonuvärde (NNV) – summa nuvärde av alla kostnader och nyttoeffekter.

Nettonuvärdekvot (NNK) – Nettonuvärde per satsad krona i åtgärds kostnad.

Sex frågor om samhälls-ekonomiska analyser

1 Vad är den största fördelen med att göra en samhällsekonomisk analys?

Det viktigaste är att man får en sammanvägd bild av värdet av alla positiva och negativa effekter av olika slag som en viss åtgärd kan ge upphov till. Fördelen med den samhällsekonomiska analysen är att man kan "jämföra äpplen och päron" genom att alla effekter värderas i termer av nytta och med kronor som måttstock. Det gör att man kan lösa intressekonflikter där olika typer av resurser och nyttor ställs mot varandra. Man kan till exempel beräkna det samlade nettovärdet av åtgärder som leder till ökad hastighet och kortare restider men samtidigt större risk för trafikolyckor.

2 Finns det någon nackdel med samhällsekonomiska analyser?

Den samhällsekonomiska analysen kan användas på ett mindre bra sätt om man låter kalkylens analysresultat helt och hållet ta över beslutsfattandet. Det vill säga om man fattar alla beslut enbart efter kalkylresultaten och utan att göra en bedömning av hur mycket osäkerhet som finns med i beräkningarna och vilka svårvärderade effekter som eventuellt saknas i analysen. Man kan också behöva komplettera de samhällsekonomiska analysresultaten med att göra en bedömning av till exempel rättvisefrågor och fördelningsmässiga konsekvenser.

3 Hur osäkra är analyserna?

Investeringskalkyler innehåller alltid en hel del osäkerhet eftersom de baseras på en prognos över framtida kostnader och intäkter/nyttoeffekter. Investeringskalkyler för infrastruktur för transporter innehåller stor osäkerhet på grund av den långa tidshorisont som kalkylerna spänner över – ofta upp mot 60 år framåt i tiden. Men även effektsamband och kalkylvärden innehåller ett visst mått av osäkerhet. Betyder det att man inte kan lita på kalkylresultaten att de inte är användbara? Man kan inte lita på att kalkylerna ger exakt rätt svar. Man kan däremot lita på att kalkylerna fångar rätt storleksordning på nettoresultatet och därmed ger ungefär rätt svar. Vi kan alltså lita på kalkyler som har tydliga och stora positiva respektive negativa nettoresultat. Däremot så bör man iaktta försiktighet när man drar slutsatser utifrån kalkyler som ger ett resultat som ligger nära noll. Det gäller i synnerhet om analysen innehåller betydande svårvärderade effekter. I sådana fall kan den samhällsekonomiska lönsamheten vara svår eller rent av omöjlig att bedöma.

4 Bidrar samhällsekonomisk analys till långsiktig hållbarhet och måluppfyllnad?

Den samhällsekonomiska analysen bidrar inte nödvändigtvis till uppfyllnad av enskilda hänsyns- eller funktionsmål, eftersom den gör en sammanvägning av många olika typer av effekter för många olika intressenter. Den samhällsekonomiska analysen ger en kompromisslösning som löser olika enskilda mål på ett "lagom bra" sätt. I den samhällsekonomiska analysen har man vanligtvis betydligt längre tidsperspektiv än i privat-ekonomiska och företagsekonomiska kalkyler. Ett problem är emellertid att hänsyn till framtida generationers värderingar av praktiska skäl inte är möjligt att ta med i analysen. Detta betyder att den samhällsekonomiska analysen kan behöva kompletteras med särskild hänsyn till långsiktig hållbarhet.

5 Vad är det för skillnad på samhällsekonomisk analys (CBA) och livscykelanalys (LCA)?

I livscykelanalyser (LCA) utvärderas som regel mängden koldioxidutsläpp och/eller energianvändning. I en sådan analys räknar man med såväl historiska som nutida och framtida effekter för att få med en hel livscykel. I den samhällsekonomiska analysen (CBA) värderar man däremot användning och produktion av alla olika sorters resurser, men tar bara med nutida och framtida effekter. Historiska effekter är "sunk costs" eller "sunk benefits" som inte kan återvinnas och som därför inte ses som relevanta för dagens ekonomiska beslut.

6 Vad är skillnaden mellan samhällsekonomisk analys och samlad effektbedömning?

Den samhällsekonomiska analysen är en av flera delar i den samlade effektbedömningen (förkortas SEB). I en SEB ingår fler delar – t.ex. bedömning kring hur väl effekterna bidrar till de transportpolitiska målen (måluppfyllelseanalys) samt hur effekterna fördelar sig i samhället (fördelningsanalys) och en klimatkalkyl.

För mer information om samhällsekonomiska analyser se:

www.trafikverket.se/ASEK

TRAFIKVERKET

Trafikverket, 781 89 Borlänge. Besöksadress: Röda vägen 1
Telefon: 0771-921921. Texttelefon: 010-123 50 00

www.trafikverket.se